

УДК 37.016:811.111(477)
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2020-93-10>

НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Гагіна Наталія Вікторівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування
Національний університет «Чернігівська політехніка»
nataliagagina@gmail.com
orcid.org/0000-0002-5403-9221

Лось Олена Вікторівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування
Національний університет «Чернігівська політехніка»
lena@kilko.name
orcid.org/0000-0002-1729-4864

Стаття присвячена дослідженню ролі іноземної мови в контексті реалізації концепції неперервної освіти в Україні. Автори наголошують на важливості вивчення іноземної мови, яка забезпечує можливість академічної мобільності, успішного працевлаштування, конкурентоспроможності на ринку праці та самореалізації в будь-якій професійній діяльності, що в перспективі матиме позитивний вплив на соціально-економічний розвиток країни. У сучасних умовах іноземна мова, зокрема англійська, сприймається не тільки як навчальна дисципліна, а і як засіб міжкультурної комунікації, важливий інструмент спілкування в усіх сферах життєдіяльності людини. Тож навчання іноземної мови стає вагомим складником неперервної освіти. На думку авторів, ефективність системи неперервної освіти залежить від низки чинників, а саме відповідності знань і вмінь професійним та особистим потребам, ступеня активного залучення студентів у навчальний процес, забезпечення продуктивного зворотного зв'язку учасників освітнього процесу, реалізації принципу наступності в освіті, наявності стійкої мотивації, досягнення успіхів у навчанні. Оскільки провідна роль у реалізації концепції неперервної освіти належить державі, автори вважають необхідним створення таких умов: посилення іншомовної підготовки на всіх рівнях освіти й забезпечення загальнодоступного освітнього середовища для вивчення іноземної мови; удосконалення нормативно-правової бази неперервної освіти; наступність освітніх стандартів і програм; залучення роботодавців, міжнародних організацій та інших стейкхолдерів на всіх етапах професійної підготовки майбутніх фахівців, від дидактичної участі в розробці програм і стандартів до оцінювання якості освіти; забезпечення гнучкості, варіативності, студентоцентрованості освітніх програм і їх відповідності сучасним потребам ринку праці; створення нових форм організації навчальної діяльності; широке впровадження в освітній процес ефективних мультифункціональних платформ дистанційного навчання; організація навчальних курсів, зокрема іноземних мов, для активного працездатного та безробітного населення; залучення зарубіжного педагогічного досвіду, сучасних освітніх технологій; посилення підготовки та якісне підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Ключові слова: *неперервна освіта, навчання іноземної мови, мотивація, наступність освіти, професійна підготовка.*

FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTING THE CONCEPT OF LIFELONG EDUCATION IN UKRAINE

Hahina Nataliia Viktorivna,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
for Specific Purposes

Chernihiv Polytechnic National University
nataliagagina@gmail.com
orcid.org/0000-0002-5403-9221

Los Olena Viktorivna,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
for Specific Purposes

Chernihiv Polytechnic National University
lena@kilko.name
orcid.org/0000-0002-1729-4864

The article discusses the role of a foreign language in the context of the realisation of the concept of lifelong education in Ukraine. The authors emphasize the importance of learning English as a foreign language which provides the opportunity for academic mobility, successful employment, competitiveness in the labour market and self-actualisation in any professional field, which in the long run will have a positive impact on social and economic development of the country. Nowadays a foreign language, English in particular, is considered not only as a discipline, but also a means of intercultural communication, an important tool of personal interaction in all spheres of human life. Therefore, learning English becomes an important component of lifelong education. According to the authors, the effectiveness of lifelong education depends on a number of factors, namely the compliance of knowledge and skills with professional and personal needs, the degree of active involvement of students in learning, productive feedback of participants in the educational process, implementation of the principle of continuity in education, sustained motivation, academic achievements. Since the leading role in the implementation of the concept of lifelong education belongs to the state, the authors consider it necessary to create the following conditions: to encourage foreign language training at all levels of the education system and provide favourable environment for learning a foreign language; to improve the regulatory framework for lifelong education; to ensure the continuity of educational standards and programmes; to involve employers, international organizations and other stakeholders in the process of training, including the development of curricula, standards, assessment of quality of education; to provide flexible, variable, student-centred programmes and their compliance with current labour market needs; to create new forms of organisation of educational activity; to introduce effective multifunctional distance learning platforms widely; to support foreign language training courses for employed and unemployed population; to integrate international teaching experience, modern pedagogical technologies; to enhance teacher training and professional development.

Key words: *lifelong education, foreign language teaching, motivation, continuity of education, professional training.*

Вступ

В останні роки в Україні спостерігається тенденція отримання населенням різних вікових категорій додаткової освіти, перекваліфікації або опанування кардинально нової професії, що спричинено збільшенням рівня безробіття, посиленням конкуренції на ринку праці, небажанням працювати за фахом у зв'язку з недостатньою заробітною платнею в галузі й іншими потребами, тому забезпечення доступності та неперервності освіти впродовж життя залишається одним із пріоритетних напрямів державної освітньої політики. Удосконалення підходів до реалізації концепції неперервної освіти створить сприятливі

умови для її ефективного функціонування й у перспективі матиме позитивний вплив на соціально-економічний розвиток країни.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Дослідження різних аспектів неперервної освіти відображено в роботах Л. Анциферової, А. Боричевської, О. Дубровської, С. Вершловського, Л. Вікторової, І. Войтовича, П. Джарвіса, О. Коротун, О. Левашова, М. Лейсестера, Л. Лук'янової, В. Мацкевича, Н. Ничкало, М. Ноулза, О. Огієнка, Л. Сігаєвої, П. Скейлза, Р. Сміта, Дж. Фільда та інших науковців. Концепт «навчання впродовж життя» стосується різних сфер життєдіяльності людини: соці-

альної, трудової, громадської, особистої, проте в сучасних соціально-економічних умовах розвитку українського суспільства особливої ваги він набуває у сфері зайнятості, праці та трудової міграції. Широки перспективи для успішного працевлаштування, конкурентоспроможності на ринку праці й самореалізації в будь-якій професійній діяльності, а також академічної мобільності відкриває володіння іноземною мовою, зокрема англійською, яка вже вийшла за межі просто навчальної дисципліни і стала засобом міжкультурної комунікації, соціокультурного розвитку в глобалізованому світі, важливим інструментом спілкування у сферах бізнесу, торгівлі, науки й техніки, культури і мистецтва, академічній, корпоративній та особистій сферах. Тож висвітлення необхідності навчання іноземної мови в контексті реалізації концепції неперервної освіти є метою статті.

2. Методологія та методи

У процесі дослідження місця й ролі навчання іноземної мови в контексті реалізації неперервної освіти в Україні автори вдалися до таких методів: аналізу, систематизації та узагальнення наукових поглядів на проблему неперервної освіти, дотичних нормативних документів, статистичних даних з проблематики дослідження; опитування, спостереження, аналізу результатів.

3. Результати та дискусії

Однією з восьми ключових компетентностей, зазначених в оновленій Європейській довідковій рамці ключових компетентностей для навчання впродовж життя, є багатомовна компетентність. Ця компетентність передбачає здатність ефективно використовувати різні мови для спілкування та ґрунтується на здатності розуміти, висловлювати й інтерпретувати поняття, думки, почуття, факти як в усній, так і в письмовій формі (слухати, говорити, читати й писати) у відповідному діапазоні суспільних і культурних контекстів згідно з бажаннями чи потребами (Council of the European Union, 2018). Так, Європейська Комісія спрямовує зусилля на співпрацю з урядами європейських країн для реалізації глобальної мети, а саме започаткувати вивчення іноземних мов у дошкільному віці та досягти рівня володіння принаймні двома іноземними мовами громадянами ЄС. Ця ініціатива передбачає впровадження вивчення двох іноземних мов з дошкільного віку й удосконалення навчальних програм у закладах середньої освіти для забезпечення високого рівня комунікативної компетентності випускників шкіл. На думку європейської спільноти, сприяння вивченню іноземних мов зможе

не тільки допомогти вільно навчатися та працевлаштуватися за кордоном, розуміти представників різних культур, ефективно вести бізнес у Європі, а й активно розвивати мовну індустрію у сферах письмового та усного перекладу, викладання іноземних мов, інформаційних технологій (European Union, 2020). Тож мультилінгвізм стає значною віхою розвитку освіти, що пов'язано передусім з мобільністю, що зростає, молоді та дорослого населення з третіх країн Європи.

Водночас попри зусилля, спрямовані на підвищення іншомовної компетентності, рівень володіння студентів іноземними мовами наприкінці обов'язкової середньої освіти залишається доволі низьким як в Україні, так і в більшості країн Європейського Союзу. З огляду на це, Європейська Комісія надала рекомендації стосовно загального підходу до викладання та вивчення іноземних мов, що спрямовані на посилення мовної підготовки в загальноосвітній середній школі для забезпечення відповідного рівня володіння іноземною мовою, встановленого в Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти; упровадження концепції мовної обізнаності (свідоме використання мови), що створює умови для загальнодоступного освітнього середовища для вивчення іноземної мови, ураховуючи індивідуальні мовні здібності; надання можливості викладачам іноземних мов навчатися за кордоном; використання інноваційних, інклюзивних і мультилінгвальних методів і прийомів навчання іноземних мов із залученням таких платформ, як School Education Gateway та eTwinning (European Commission, 2019).

За даними аналітичного центру СЕДОС (Стадний, 2019), кількість українських громадян, що навчаються за кордоном, перевищила сімдесят тисяч. База даних охоплює тридцять вісім країн світу, насамперед Європи та Північної Америки. Станом на 2016–2017 навчальний рік 77424 особи з українським громадянством навчалися в закордонних університетах, що становило близько 8% від загальної кількості студентів, що навчаються в закладах вищої освіти (далі – ЗВО) України на денних програмах. Найзапитованішими країнами для навчання за кордоном стали Польща (33370 осіб), Росія (11440), Німеччина (9638), Канада (3425), Італія (2536), Чехія (2471). Інтерес до навчання за кордоном посилює стимул до вивчення кількох іноземних мов, серед яких обов'язковою залишається англійська, тоді як другою є мова країни, де відбуватиметься навчання.

Тенденція до вивчення мов стосується не тільки молоді, яка традиційно вважається більш академічно мобільною, а й активного працездатного населення. Опитування, проведене серед держслужбовців Чернігівщини та студентів заочної форми навчання Чернігівського національного технологічного університету (84 респондента), засвідчило, що 43% опитуваних вивчають іноземну мову для професійних та особистих цілей, 36% – для особистих потреб, 21% – через необхідність у професійній діяльності (Гагіна, Лось, 2018). Значна кількість респондентів наголошує на перспективі подальшої міграції з метою працевлаштування.

За останні роки незалежності нашої держави різні країни Європи ставали напрямками руху трудових мігрантів, визначаючи пріоритетність мов для вивчення й допустимий рівень володіння. Так, для навчання в закордонних університетах у більшості необхідним є рівень володіння мовою навчання не нижче B2 (вище середнього), який підтверджується відповідним сертифікатом міжнародного зразка. За умови навчання в Європі на англійській мові, державна мова країни, є засобом щоденної побутової комунікації та в подальшому стає запорукою успішного працевлаштування в цій країні. У разі трудової міграції варіативність допустимого рівня володіння іноземною мовою залежить від низки чинників, серед яких найважливішими є кваліфікація працівника, вимоги роботодавця, рівень оплати й соціального захисту. Некваліфіковані працівники, інколи нелегальні, можуть опанувати мову безпосередньо в іншомовному середовищі, не маючи на меті досягти досконалого володіння, тоді як посади, що потребують більшої кваліфікації, вимагають підтвердженого рівня володіння мовою ще на етапі отримання трудової візи. За таких умов самонавчання стає невід'ємним компонентом і рушійною силою в опануванні іноземної мови. Варто зазначити, що кожний, хто вивчає іноземну мову, обирає для себе доступний і найоптимальніший варіант, застосовуючи прийнятний для себе спосіб. Сьогодні існує чимало підходів, методик, способів вивчення іноземної мови, серед яких звичайній людині, що починає опанувати мову або планує вдосконалювати вміння та навички, іноді складно зорієнтуватися й зробити правильний вибір. Отже, прагнення до вивчення іноземної мови продовж життя та вибір відповідних методів, підходів, засобів безпосередньо залежить від поставленої мети й конкретних потреб людини.

Важливу роль у становленні та підтриманні мотивації до вивчення іноземної мови відіграє середня школа, яка повинна не тільки формувати комунікативну іншомовну компетентність на належному рівні, а й сприяти усвідомленню важливості іншомовної комунікації для успішної соціалізації та міжкультурного спілкування в глобалізованому світі. Школа закладає підґрунтя для розбудови наступного етапу в системі неперервної освіти, де іноземна мова стає засобом отримання додаткової інформації з інших галузей знань, формування навчально-дослідницьких умінь і провідним фактором професійної самореалізації. Утім більшість випускників шкіл недостатньо мотивовані до вивчення іноземної мови, оскільки не вбачають перспектив її застосування в майбутній професійній діяльності. До того ж відсутність чіткої орієнтації на загальні та професійні компетентності й цілісного уявлення про майбутню спеціальність не дає змоги здобувачам вищої освіти вибудувати на початковому етапі чіткий алгоритм досягнення навчальних цілей та досягнути пріоритетності іноземної мови в цьому процесі.

Низький рівень мотивації до вивчення англійської мови пов'язуємо також із неналежною наступністю в системі освіти загалом, за якої, на думку О. Левашова, освіта на кожному етапі сприймається не як наступний рівень неперервного процесу, а як ізольоване завдання, радше прагматичного характеру, як-то: скласти іспит або отримати диплом (Левашов, 2016).

Зважаючи на Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти, рівень володіння іноземною мовою випускників середньої школи має бути не нижче рівня B1. Якщо рівень володіння іноземною мовою вступників не є відповідним, ЗВО може сприяти його швидкому підвищенню шляхом організації інтенсивних мовних курсів. На практиці більшість нелінгвістичних ЗВО не акцентує особливої уваги на цьому, покладаючи відповідальність на самих студентів. До того ж не проводиться навіть скринінг вихідного рівня володіння мовою серед студентів з метою подальшого їх поділу на різнорівневі групи. Викладач не завжди має можливість ефективно визначити прогалини в підготовці студентів, починаючи навчання майже заново, що призводить до дублювання інформації, фрагментації навчального процесу, відсутності істотного прогресу в опануванні мови, що більш важливо, утрати мотивації та поступового зниження мовленнєвих умінь у студентів з достатнім вихідним рівнем володіння іноземною мовою. Крім того, часто недостатня

фахова обізнаність студентів на перших курсах навчання змушує викладача вдаватися до нестандартних рішень, адаптувати навчально-методичні матеріали до потреб студентів, не акцентуючи увагу на мовній досконалості. Утім вивчення іноземної мови в контексті неперервної освіти вимагає постійного розвитку комунікативної компетентності й збільшення обсягу набутих знань. У наявних реаліях вищої професійної освіти в Україні вбачаємо необхідним формування професійно зорієнтованої комунікативної компетентності, незважаючи на низький рівень володіння іноземною мовою, поступово збільшуючи словниковий запас, пропонуючи ситуативні моделі поведінки, необхідні для вирішення простих професійних завдань. Це ефективно реалізується лише за умови усвідомленої готовності студентів навчатися автономно, що передбачає їхню здатність до самостійності, критичної рефлексії, продуктивної діяльності; надання студентам більшої свободи вибору й відповідальності за прийняття рішень стосовно змісту, засобів, методів навчання тощо; урахування індивідуальних потреб і можливостей студентів; уміння суб'єктів навчання вибудовувати власну траєкторію та ефективні стратегії, відповідаючи за отримані результати.

Провідна роль викладача в процесі розвитку студентської автономії полягає в консультуванні, фасилітації, допомозі студентам на всіх етапах вивчення іноземної мови, від визначення завдань і вибору матеріалів до оцінювання досягнутих результатів; у підтримці мотивації до навчання; у сприянні розвитку рефлексивних умінь; у передбаченні труднощів і наданні порад щодо їх подолання. Така суб'єкт-суб'єктна педагогічна взаємодія уможливує становлення незалежної, творчої й відповідальної особистості, здатної до саморозвитку та навчання впродовж життя. У цьому зв'язку доречним уважаємо постійний обмін педагогічним досвідом між викладачами, можливість підвищення їхньої кваліфікації в країнах, мову яких вони викладають, апробацію новітніх технологій навчання, розробку відповідного навчально-методичного забезпечення.

Отже, ефективність системи неперервної освіти, на нашу думку, залежить від низки чинників: відповідності знань і вмінь професійним та особистим потребам; ступеня активного залучення студентів як суб'єктів навчання та їхньої можливості впливати на навчальний процес; забезпечення дієвого зворотного зв'язку між усіма учасниками освітнього процесу; реалізації принципу наступності на кожному рівні освіти

з використанням попереднього досвіду здобувачів освіти як ресурсу для подальшого навчання; наявності стійкої мотивації, безпечного, комфортного освітнього середовища; досягнення відчутних результатів та успіхів у навчанні.

Висновки

Розуміючи невід'ємну роль держави в реалізації концепції неперервної освіти в Україні, виникає необхідність створення таких умов: посилення іншомовної підготовки на всіх рівнях освіти й забезпечення загальнодоступного освітнього середовища для вивчення іноземної мови; удосконалення нормативно-правової бази неперервної освіти; наступність освітніх стандартів і програм; залучення роботодавців, міжнародних організацій та інших стейкхолдерів на всіх етапах професійної підготовки майбутніх фахівців, від дидактичної участі в розробці програм і стандартів до оцінювання якості освіти; забезпечення гнучкості, варіативності, студентоцентрованості освітніх програм і їх відповідності сучасним потребам ринку праці; створення нових форм організації навчальної діяльності; широке впровадження в освітній процес ефективних мультифункціональних платформ дистанційного навчання; організація навчальних курсів, зокрема іноземних мов, для активного працездатного та безробітного населення; залучення зарубіжного педагогічного досвіду, сучасних освітніх технологій задля вдосконалення освітнього процесу; посилення підготовки та якісне підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Подальші наукові пошуки можуть бути спрямовані на дослідження принципів і підходів до організації навчальної діяльності в системі неперервної освіти й удосконалення методики навчання дорослих іноземної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гагіна Н.В., Лось О.В. Роль сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні дорослих іноземної мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Острог, 2018. Вип. 1(69). Ч. 1. С. 96–99.
2. Левашов А.С. Преимущество обучения иностранным языкам на разных этапах непрерывного образования. *Актуальные научные исследования в современном мире* : сборник научных трудов XIV Междунар. науч. конф. (г. Переяслав-Хмельницкий, 26–27 июнь 2016 г.). Переяслав-Хмельницкий, 2016. Вып. 6 (14). Ч. 10. С. 56–61.
3. Стадний Є. Українське студентство за кордоном: дані до 2017/18 навчального року. URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainske-studentstvo-zakordonom-dani-do-201718-navchalnoho-roku> (дата звернення: 15.11.2020).

4. Council of the European Union. (2018). Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance). *Official Journal of the European Union*. P. 1–13. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&rid=7](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7) (last accessed: 01.12.2020).

5. European Commission. (2019, May). Council Recommendation on a comprehensive approach to the teaching and learning of languages. URL: https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/council-recommendation-improving-teaching-and-learning-languages_en (last accessed: 11.12.2020).

6. European Union (2020, July). EU languages. URL: https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-languages_en (last accessed: 22.10.2020).

REFERENCES

1. Gagina N. V., Los O. V. (2018). Rol suchasnykh informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii u navchanni doroslykh inozemnoi movy [The role of modern information and communication technologies in teaching a foreign language to adults]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*, 1(69), 96–99 [in Ukrainian].

2. Levashov A. S. (2016). Preemstvennost obucheniya inostrannym yazykam na raznyih etapah nepreryivnogo obrazovaniya [Continuity of teaching foreign languages at different stages of life-long education]. *Aktualnyie nauchn-*

ye issledovaniya v sovremennom mire: sbornik nauchnykh trudov HIV Mezhdunar. nauch. konf. (g. Pereyaslav-Hmel-nitskiy, 26-27 iyun 2016 g.), 6 (14), 10, 56–61 [in Russian].

3. Stadnyi Ye. (2019). Ukrainiske studentstvo za kordonom: dani do 2017/18 nachalnoho roku [Ukrainian students abroad: data for the 2017/18 academic year]. [in Ukrainian]. URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainiske-studentstvo-za-kordonom-dani-do-201718-navchalnoho-roku> (last accessed: 15.11.2020).

4. Council of the European Union. (2018). Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance). *Official Journal of the European Union*, 1–13. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&rid=7](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7) (last accessed 1.12.2020).

5. European Commission. (2019). Council Recommendation on a comprehensive approach to the teaching and learning of languages. URL: https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/council-recommendation-improving-teaching-and-learning-languages_en (last accessed 11.12.2020).

6. European Union. (2020, July). EU languages. URL: https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-languages_en (last accessed 22.10.2020).

*Стаття надійшла до редакції 18.12.2020.
The article was received 18 December 2020.*